

трейдерсько-посередницька мережа на закупівлю цієї продукції, недостатність фінансової підтримки з боку держави, завдяки чому сільський виробник не маючи стимулу, з метою працевлаштування мігрує до приміської зони чи столиці. Відтак продовжується відтік населення (особливо молоді) і відповідно занепад сільських поселень [3].

Слід зазначити, що у Київській області переважає рослинництво. Співвідношення між рослинництвом і тваринництвом у виробництві сільськогосподарської продукції становило у 2018 р. 53,7 % і 46,3 %. Ця тенденція спостерігається протягом тривалого часу, що засвідчує зниження ефективності використання земельних угідь, недостатню конверсію кормових ресурсів у продукцію тваринництва, зменшення продуктивності землі.

Література:

1. Статистичний щорічник Київської області за 2018 рік / Головне управління статистики у Київській області, 2018. – 442 с.
2. Тематичний напрям «Перспективні технології агропромислового комплексу та переробної промисловості» (керівник – акад. УААН Роїк М.В.) // Прогноз науково – технологічного та інноваційного розвитку України. Матеріали XXI Між нар. Київ. Симпозіуму з наукознавства та наук. тех. прогнозування : державна програма України та світовий досвід, Київ, 1-3 червня 2006 р. – С. 59-75.
3. Територіальна структура господарства і розселення населення в Україні / За ред. В.П. Нагірної. – К.: Акад. праці і соц. Відносин Федерат. Проф. спілок України, 2010. – 280 с.
4. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / Ред. Колегія: Гальчинський А.С., Власик О.С., Варналій З.С. та ін. – К., 2003. – Режим доступу: www.niss.gov.ua

В.П. Воронка

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
geofak_mgpi@ukr.net*

ЛАНДШАФТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕРЕГОВОЇ СМУГИ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

Ландшафтні дослідження прибережної смуги Азовського моря пройшли ряд трансформаційних етапів від здобуття перших відомостей про природні умови басейну та акваторії, складання перших навігаційних карт, здійснення покомпонентних досліджень (геологія, гідрологія, гідрохімія, гідрофізика, флора, фауна) до розвитку системних досліджень моря та його взаємозв'язків з прилеглою сушею. Азовське море та його басейн досить детально досліджувалися упродовж тривалого часу вченими багатьох галузей науки – геологами, геоморфологами, ботаніками, хіміками, екологами. Клімат Азовського моря вивчався частково і опосередковано – переважно для рекреаційних цілей та для визначення впливу вітрів на хід геоморфологічних процесів у береговій смузі. Натомість гідрометеорологічні дослідження

носили системний характер і здійснювалися систематично на основі мережі гідрометеорологічних станцій та постів.

Ландшафтні дослідження Азовського моря та його прибережної смуги складаються з досліджень ландшафтів та акваландшафтів. Вивчення акваландшафтів розпочалося тільки після формування головних теоретичних положень ландшафтознавства. Незважаючи на те, що ці дві сфери досліджень просторово перетиналися лише на рівні прибіжної смуги моря, спільною ідеєю їх вивчення залишалася єдність та взаємодія складових компонентів.

Детальні дослідження структури натуральних степових ландшафтів, в тому числі й прибережної смуги Азовського моря, розпочаті у 60-і роки ХХ століття разом з початком детального обстеження ґрунтового покриву. Натуральні ландшафти регіону безпосередньо досліджували у різний час А.І. Ланько та В.М. Пащенко, опосередковано – П.Г. Шищенко, О.М. Маринич. Зроблений аналіз історії ландшафтних досліджень регіону дослідження подано у хронологічному порядку.

Упродовж 70-х рр. ХХ століття Ланьком А.І. була складена карта ландшафтів Запорізької та Херсонської областей, яка, на жаль, так і не була ним опублікована. Тривалі польові дослідження степових ландшафтів, в тому числі з метою уточнення карти А.І. Ланька, здійснював В.М. Пащенко у період з 1975 по 1988 рр. Результатом став захист ним кандидатської [1], а пізніше і докторської дисертацій. Крім того, складені ним ландшафтні карти степової смуги лягли в основу ландшафтною карти України.

Завдяки зусиллям колективу авторів на чолі з О.М. Мариничем та П.Г. Шищенком були видані ґрунтова монографія ландшафтного змісту [2], дотепер неповторна за рівнем деталізації та практичною значущістю ландшафтних досліджень. У межах Українського Приазов'я були виділені та описані ландшафти північностепової, середньостепової та південностепової зон, а в їх межах – місцевості та урочища.

Перша карта ландшафтів кольорового формату була видана в «Атласі натуральних умов та природних ресурсів Української РСР» [3]. Її зміст у генералізованому вигляді відображував зміст опублікованої у 1968 році монографії.

Створена у 1976 році Г.Є. Гришанковим ландшафтно-типологічна карта Криму [4], у тому числі й Кримського Приазов'я, на основі виділення висотних ландшафтних рівнів стала і дотепер залишається основою подальших компонентних та комплексних географічних досліджень в Криму.

Пізніше, в рамках видання серії «Природа Украинской ССР» авторами О.М. Мариничем, В.М. Пащенко, П.Г. Шищенком у 1985 році був опублікований її том «Ландшафты и физико-географическое районирование». Розділ «Степові ландшафти» був написаний В.М. Пащенко [5]. Видання стало основою для наукової та викладацької діяльності як для вчителів шкіл, так і для викладачів вищих навчальних закладів, оскільки тут у більш компактному варіанті була відображена ландшафтна структура України, в тому числі у межах Українського Приазов'я.

Приблизно у цей же час дослідження структури і динаміки степових геосистем у межах Дніпровсько-Молочанського межиріччя здійснював М.М. Лебединський [6]. Досліджена структура ландшафтів Запорізької

області з позицій їх рекреаційного використання [7]. Особлива увага звернута на прирічкові та приморські ландшафти як основи для планування рекреаційної діяльності.

Досліджені зміни натуральних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я під впливом сільськогосподарського природокористування від моменту заселення території [8], геохімічні особливості сухостепових ландшафтів Приазов'я [9]. Особливості натуральної ландшафтної структури Українського Приазов'я відображені у Національному атласі України [10], виданому колективом географів Інституту географії НАНУ.

Грунтовний монографічний аналіз сучасних ландшафтів Криму і суміжних з ним територій та акваторій зроблений у роботі колективу авторів під редакцією К.А. Позаченюк [11]. Він представлений, з одного боку, через єдність природного, соціального, економічного та екологічного, а з іншого – цілісною системою територіальних (суходільних) та аквальних (водних) ландшафтних комплексів.

Комплексні дослідження у береговій смузі Азовського моря з виявлення взаємозв'язків суші та прилеглої до берега акваторії здійснювалися на чолі з А.А. Аксьоновим, В.О. Мамікіною. Загалом геолого-геоморфологічна складова ландшафтних досліджень Азовського моря та його басейну стала однією з найбільш потужних і добре розроблених.

Дослідження акваландшафтів Азовського моря розпочалося з вивчення геологічних особливостей шельфу [12, 13, 14], особливостей сучасного накопичення осадів на дні [15, 16, 17]. Здійснене Л.О. Беспаловою районування і типізація акваландшафтів Азовського моря ґрунтувалося на оцінці екологічної стійкості ландшафтної структури [18]. Результатом досліджень стали ландшафтні карти ключових акваландшафтів, які формують ландшафтний каркас моря.

Вплив змін клімату на режим та біопродуктивність Азовського моря досліджував Гаргопа Ю.М. [19]. Автором виявлено, що незважаючи на потужний антропогенний вплив, ключовими факторами розвитку екосистеми Азовського моря залишаються кліматоутворюючі процеси. Пряма залежність змін ландшафтоформувальних чинників від зміни клімату над Азовським морем була доведена у роботі [20]. Доведено, що зміна інтенсивності та характеру течій у морі, зміна структури гідрофізичних та гідрохімічних полів, збільшення амплітуди згінно-нагінних коливань призвели до трансформації біологічних компонентів морських та узбережних екосистем, що спричинило певні зміни ландшафтів узбережжя та морського дна.

Наукові дослідження в акваторії Азовського моря та його басейні до 2014 року здійснювали наукові та виробничі організації України та Російської Федерації: Морський гідрофізичний інститут НАНУ, Інститут біології південних морів НАНУ, Південний науково-дослідний інститут морського, рибного господарства та океанографії разом з його Азовським центром – регіональним рибоводним селекційним центром Держкомрибгоспу України, Південне відділення Інституту океанології ім. П.П. Ширшова РАН, Південний науковий центр РАН спільно з Азовською філією Мурманського

морського гідрофізичного інституту КНЦ РАН, Донська та Кубанська гирлові станції Росгідромету.

Література:

1. Пашенко В.М. Генетический анализ степных геокомплексов (на примере украинского Приазовья): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук.: 11.00.01 / В.М. Пашенко. АН СССР. Сектор географии. – К., 1979. – 25 с.
2. Физико-географическое районирование Украинской ССР / Под ред. В.П. Попова, А.М. Маринина, А.И. Ланько. – К.: Изд-во Киевского ун-та, 1968. – 684 с.
3. Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР. – М.: Главн. управл. картограф. и геодезии, 1978. – 183 с.
4. Гришанков Г.Е. Ландшафтная карта Крыма / Г.Е. Гришанков, Е.А. Позаченюк. Деп. ВИНТИ, рег. № 3389. 1984.
5. Пашенко В.М. Степная зона / Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 122-179.
6. Лебединский М.Н. Структурно-динамический анализ степных геосистем: на примере Днепровско-Молочанского междуречья // Автореф. дисс. ... к. геогр.н.: 11.00.01 / М.Н. Лебединский. – К., 1987. – 17 с.
7. **Сорокина, 1988**
8. Гурова Д.Д. Зміни ландшафтів на території Запорізької області (кінець XVIII – початок XX ст.). Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.01 / Д.Д. Гурова ; НАН України. Ін-т географії. – К., 2002. – 18 с.
9. Кривульченко А.І. Сухі степи Причорномор'я та Приазов'я: ландшафти, галохімія ґрунто-підґрунтя / А.І. Кривульченко. – К.: Гідромакс, 2005. – 349 с.
10. Національний атлас України / Гол. ред. Л.Г. Руденко. – К.: ДНВП "Картографія", 2007. – 292 с.
11. Современные ландшафты Крыма и сопредельных акваторий: Монография // Научный редактор Е.А. Позаченюк. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2009. – 672 с.
12. Геология Азовского моря / Отв. ред. Е.Ф. Шнюков. – К.: Наука, 1974. – 248 с.
13. Геология шельфа УССР. Лиманы / И.И. Молодых, В.П. Усенко, Н.Н. Палатная и др. – К.: Наукова думка, 1984. – 176 с.
14. Геология шельфа УССР. Литология / Ред. В.И. Мельник. – К.: Наук. думка, 1985. – 192 с.
15. Панов Д.Г. О некоторых последствиях пыльной бури 1960 года в Азовском море / Д.Г. Панов, С.А. Малик, М.К. Спичак // Автореф. научно-исслед. работ Ростовского гос. ун-та за 1960. – Ростов-на-Дону, 1961. – С. 139-140.
16. Спичак М.К. Современный и будущий режим и продуктивность Азовского моря. : Автореф... канд. географ.наук: / Спичак М.К.; Рост. н/Д гос. ун-т. – Ростов -на-Дону, 1964. – 20 с.
17. Хрусталеv Ю.П. Проблемы антропогенной морской седиментологии (на примере Азовского моря) / Ю.П. Хрусталеv, О.В. Ивлиева. – Ростов-на-Дону: Гефест, 1999. – 196 с.
18. Беспалова Л.А. Экологическая диагностика и оценка устойчивости ландшафтной структуры Азовского моря. Автореф. дис. ... докт. геогр. наук: 25.00.23 / Л.А. Беспалова. Санкт-Петербургский гос. ун-т. – СПб., 2007. – 30 с.
19. Гаргопа Ю.М. Крупномасштабные изменения гидрометеорологических условий формирования биопродуктивности Азовского моря / Ю.М. Гаргопа. Автореф. дисс. ... докт. геогр. наук: 11.00.28 / Ю.М. Гаргопа. Мурманский морской биологический институт КНЦ РАН. – Мурманск, 2003. – 51 с.
20. Азовское море в конце XX-начале XXI веков: геоморфология, осадконакопление, пелагические сообщества. Т.Х / Отв. ред. Г.Г. Матишов; Мурман. мор. биол. ин-т КНЦ РАН. – Апатиты: Изд-во КНЦ РАН, 2008. – 295 с.